

Didakticko-metodické návrhy k zvýšenej hodinovej dotácii dejepisu v 9. ročníku ZŠ

Vážení pedagógovia,

Zaiste viete, aké kľúčové postavenie zastáva výučba najmodernejších dejín, čiže dejín 20. storočia v predmete dejepis. Toto z historického pohľadu nedávne obdobie je žiakom oveľa bližšie ako napr. pravek alebo starovek. Navyše, mladí ľudia sú dnes obklopení modernými technológiami, z ktorých úmyselne či neúmyselne čerpajú mimo školy aj historické informácie. Týka sa to napr. televíznych dokumentov, reportáží, novinových článkov alebo vedomostných súťaží. K dispozícii je tiež internet a sociálne siete, kde možno neraz nájsť odkazy na historické témy, zväčša orientované na totalitné režimy, náboženské konflikty, politiku a vojny. Bohužiaľ, tieto závažné témy nie sú vždy spracované objektívne, a tak čelíme ich negatívnemu presvedčovaciemu potenciálu vo vzťahu k stagnujúcemu až upadajúcemu kritickému zmýšľaniu mládeže. Tá je mnohokrát ochotná uveriť aj bludom, prekrútenej histórii. Dôvodom prečo sa tak deje je fakt, že sa doteraz týmto témam nevenovala dostatočná pozornosť vo vyučovaní, nebral sa ohľad na spájanie súvislostí a výchovný potenciál problematiky. Trojhodinová týždenná dotácia dejepisu v deviatom ročníku by mala tento nedostatok odbúrať a umožniť učiteľom a učiteľkám využiť naplno atraktívne metódy výučby, ako napr. diskusiu so žiakmi alebo besedu, určenú na odstránenie mylných historických presvedčení. Treba ísť v učivách do hĺbky, kriticky udalosti zhodnotiť, upozorniť na ich vplyv na súčasnosť a vystríhať žiakov pred momentálnymi dočasnými „spasiteľmi“ národov, ktorí cez prehnany a bludný nacionalizmus a zdiskreditovanie demokratických hodnôt, neváhajú tlačiť názory mládeže smerom k radikálnym riešeniam spoločenských problémov.

Zaoberať sa témami vojen, terorizmu, rasizmu a pod. je v móde v takmer všetkých médiách a keďže podané informácie nie sú vždy správne, je škola miestom, kde tieto aktuálne témy možno uchopiť cez reálne a efektívne didakticko-metodické spracovanie s morálnym vyústením. Vy sami dobre viete, že žiaci prejavujú o tieto veci stále väčší záujem, rozhodne väčší ako o najstaršie dejiny. Možno sa to z jedného pohľadu môže zdať ako pozitívum, ako dôkaz, že žiakov aspoň niečo z histórie národnej či svetovej zaujíma. Na druhej strane sa pýtame, nie je dôvod k obavám, že dospievajúcich žiakov často fascinujú práve tieto témy spojené s útokmi proti demokracii a násilím? Nechcem túto problematiku zveličovať ani politizovať, nemožno však poprieť, že dejinný odkaz udalostí, ktoré poznačili vývoj 20. storočia, je pre nás najvýznamnejší a má potenciál buď priniesť osvietenie a poučenie do budúcnosti, alebo spôsobiť návrat k extrémizmu v tak strašných podobách, akými boli

poznačené tragické vojnové roky. To sa už nesmie opakovať! Preto vás prosím, aby ste k výučbe dejepisu v deviatom ročníku pristúpili s plnou vážnosťou, využili zmysluplne ponúknutú hodinovú dotáciu, prezentovali objektívne pravdivé a odborné poznatky a za využitia svojho morálneho charakteru, komunikačných schopností a vhodných vyučovacích metód pripravili pre spoločnosť takú mladú generáciu, ktorá bude mať jasno v tom, čo svet zveľaďuje a čo prináša záhubu.

Zvýšená hodinová dotácia v tomto ročníku by mala prispieť nielen k riešeniu problému šírenia intolerancie vo viacerých podobách, ale tiež k odstráneniu problému s tým, že sa kvôli veľkému rozsahu tematických celkov a teda počtu učív niekedy nestíhalo všetko prebrať, respektíve sa učivá preberali narychlo, čo má vždy priamy vplyv na kvalitu získaných vedomostí a eliminuje to možnosť zaujať žiakov, prípadne ich názorovo kreovať. Je známe, že do hry vstupujú počas školského roka rôzne faktory, ktoré nemožno predvídať ani ignorovať ako napr. odpadnuté hodiny, prijímacie skúšky na stredné školy a podobne. To doteraz výrazne obmedzovalo šance na zvládnutie celého rozsahu učiva. Tri hodiny dejepisu zaiste pomôžu v tomto smere. Všetci dejepisnej problematiky znalí odborníci sú si vedomí, že s rovnakými problémami zápasíte aj v iných ročníkoch, najviac citelne je to asi v siedmom a ôsmom ročníku, avšak tam sa zvýšenie hodinovej dotácie nepodarilo vybojovať. Musíme preto maximálne využiť to čo nám bolo ponúknuté a pokúsiť sa naplniť tie spoločenské očakávania, ktoré sú napriek pretrvávajúcemu podhodnoteniu dejepisu v Rámcových učebných plánoch na celkovú výučbu dejín kladené.

Konkrétne metodicko-didaktické návrhy k zvýšenej hodinovej dotácii:

- 1) Základom je rozvíjať komunikáciu so žiakmi, teda diskutovať na témy, ktoré sú zložité a často nejednoznačne interpretované, no práve to z nich robí prioritnú oblasť záujmu, keďže dejepis nemožno vyučovať cez vyhýbanie sa zodpovednosti za správnu interpretáciu dejín a bez podrobnejšieho zamerania sa na učivá, ktoré treba vidieť v širšej objektívnej perspektíve, bez zamiešania osobných úvah či subjektívneho politického presvedčenia. Výklad dejín má teda zmysel iba vtedy ak je apolitický, zameraný len na časom overené fakty, ktoré majú neraz citový náboj. Spolupráca medzi vyučujúcimi a žiakmi prebieha na základe toho, že žiaci sú si vedomí charakteru učiteľa a jeho záujmu o ich formovanie a na druhej strane vyučujúci si je vedomý svojej nezastupiteľnej spoločenskej úlohy, ktorá mu velí odovzdať žiakom hodnotné neprekrútené poznatky, navyše podané zaujímavým motivujúcim spôsobom tak, aby aj pri samotných diskusiách vládla v triede pozitívna atmosféra a išlo o skutočnú snahu dostať sa k podstate problému. V tomto zmysle nie sú a ani nemôžu byť prekážkou zdravé argumenty z oboch strán, keďže jadro problému a možnosti jeho riešenia sa zvyknú odkrývať až po precíznej analýze a ochote rešpektovať sa navzájom pri slušnej výmene názorov. Tým sa zároveň žiaci učia tak potrebnej tolerancii, ochote počúvať, rešpektovať, zhodnocovať a prípadne si po zrelej reflexii osvojovať názory druhých. Uvedené skutočnosti nevyklúčujú fakt, že

vyučujúci svojimi zásahmi, respektíve podnetmi počas diskusie umne kontroluje rozpravu a cielene vedie odlišné názory v triede k ústrednému bodu, ktorým je pochopiteľne želané poznanie pravdy o historických udalostiach aj s ich etickým odkazom pre prítomnosť i budúcnosť. Nebojte sa teda učiť a diskutovať o vážnych a dnes neraz katastrofálne interpretovaných témach tak, aby ste sa raz nemuseli hanbiť ani za seba ani za žiakov, ktorí tieto informácie využijú počas aktívnej participácie na živote spoločnosti, ktorá bude dúfajme naďalej demokratická. Každý sa o to musí pričiniť, teda začať sám od seba!

Učivá vhodné na celohodinovú diskusiu:

Osudné výstrely zo Sarajeva - zameranie sa na pestré vojensko-spoločenské súvislosti, na politickú mapu Európy a rozloženie síl najmocnejších panovníckych rodov; spomenúť treba ich rodinné prepojenie a poukázať na to, že si navzájom spôsobili záhubu nezmyselnou agresiou; *poukázať na existenciu radikálnych skupín podobných dnešným teroristom – tu možno uviesť podobné znaky a rozdiely medzi nimi.*

Svetová vojna a Slováci - sústrediť sa na **dejiny každodennosti**, na zmeny aké nastali v spoločnosti i bežnom živote po začatí vojny; poukázať na všetky dôležité faktory – práca, odvod mužov, zásobovanie, slabnúca podpora monarchovi, vôľa rozísť sa s Maďarmi, postupné prebúdzanie sa z politickej apatie.

Milan Rastislav Štefánik - kľúčová osobnosť našich dejín, **podpora vlastenectva (národnej hrdosti) cez poukázanie na inšpiratívne osobnosti**; počas hodiny možno využiť videoukážku (internet – Štefánik vo Vladivostoku, december 1918), rozoberať citáty Štefánika a ich význam; kriticky zhodnotiť charakterové vlastnosti a politické ciele Štefánika, Masaryka aj Beneša (opakovanie vedomostí); je vhodné pripomenúť význam Štefánika vo francúzskej vojenskej histórii a ozrejmiť žiakom, prečo je dôležitou osobnosťou francúzskeho dejepisu; tiež sa možno pozastaviť nad nečakaným tragickým skonom generála Štefánika a rozviť diskusiu na tému: **Čo by sa stalo, ak by Štefánik nezahynul? Kam sa Slovensko uberalo? Dokázal by využiť svoj vplyv a zásluhy na vytvorení 1. ČSR na zabezpečenie spravodlivejšieho postavenia Slovenska v novom štáte?** – sú to rozhodne otázky na zváženie a príklad tzv. **if history**. Nejde o fantazírovanie, ale o využitie vedomostí žiakov na čo najkonštruktívnejšie prepojenie faktov s otvorenými možnosťami pre ďalší historický vývoj. Bol by lepší alebo horší?

Ako sa rodil mier – tu ide hlavne o dôkladnejšie preštudovanie bodov mierových zmlúv, či už tej z Versailles alebo tej z Trianonu - ide o potrestanie vinníkov (*Bolo nejaké? Ak áno v čom spočívalo? Bolo skutočne za vojnu vinné najviac Nemecko?*); zmeny hraníc (ukázať na mape pohyb frontov počas vojny aj zmeny hraníc po jej skončení); reparácie ako spôsob poníženia a ekonomického zdevastovania Nemecka (*Aké následky to malo? Aký pocit to vyvolalo u Nemcov? Dalo sa predpokladať, že to časom povedie k ďalšej agresii z ich strany?*); Trianon ako symbol maďarskej traumy – treba podrobne vysvetliť, na základe čoho (kritériá, Wilsonových 14 bodov) sa vtedy rozhodovalo o usporiadaní Európy a na záver sa zamyslieť nad otázkami: *Je správne, ak víťazi vojen rozhodujú svojvoľne o osudoch porazených? Čo by sa stalo, ak by vojna skončila víťazstvom Nemecka a Rakúsko-Uhorska? S využitím vedomostí z 8. ročníka sa zamyslite, či by ste*

v takom štáte vedeli žiť? Čo by sa vám páčilo a čo naopak nie? Myslíte si, že Slováci a Maďari by už mali zabudnúť na staré hádky a spolupracovať na jednotnom výklade dejín?

Hitlerova diktatúra v Nemecku – ide o pomerne obľúbenú tému u žiakov z rôznych dôvodov, ale **podstatné je, aby sa poukázalo na hrôzy tejto krutovlády (rovnako tak aj v prípade Stalina v Sovietskom zväze)**; diskutovať treba o hodnote demokracie a probléme prekrúcania dejín v prospech krutovládov (možno poukázať na zámerné retušovanie fotografií a odstraňovanie z nich nepohodlných/popravených ľudí), o odoberaní ľudských a občianskych práv, o nestabilnej demokracii v medzivojnovom období (umožnila Hitlerovi legálne sa dostať do pozície diktátora), o nebezpečenstve davovej psychózy a vymývania mozgov (nacistické prejavy a zjazdy + filmové ukážky a ich analýza), o dôsledkoch správania sa k národu ako k mase na slovo poslušných poddaných; o dekadentnom efekte stupňujúceho sa nátlaku na nepohodlné skupiny obyvateľstva a o následkoch takéhoto konania na morálny profil národa i na samotných ľudí vystavených genocíde. Pýtajme sa žiakov často: *Vieš sa vcítiť do pozície utláčaného? Čo by si robil ak by si bol v nacistickom Nemecku Židom, Rómom, politickým oponentom alebo handicapovaným jedincom? Ktoré hodnoty demokracie sú pre teba najdôležitejšie? Vedel by si sa vzdať svojej slobody? Ak áno, za akých okolností? Je správne, ak sa jeden národ vyvyšuje nad ostatné? Myslíš si, že stokrát opakované klamstvo sa môže po čase javiť ako pravda?*

- Pozornosť sa má orientovať aj na rozbor Norimberských zákonov, ako predpokladu zamyslenia sa nad šialenstvom, aké v Nemecku nacisti rozpúťali pod rúškom obrody a zbohatnutia národa, a tiež pomsty za prvú svetovú vojnu a jej dôsledky.

Vznik nového štátu – tu by som sa pristavil, lebo celá záležitosť ohľadom vyhlásenia Slovenského štátu je počas desaťročí od konca vojny interpretovaná všelijako a nie vždy korektne. Treba uviesť na pravú mieru ako to bolo s vyhlásením výnimočného stavu česko-slovenskou vládou v marci 1939 (neskôr bol priebeh udalostí nie celkom správne označený pojmom Homolov puč), čo by pre Slovensko znamenalo zotrvanie v rozbitej a z časti obsadenej republike, aké možnosti slobodnej voľby mali politici českí i slovenskí pod nátlakom Hitlera, aká atmosféra panovala na rokovaní s Hitlerom v Berlíne a ako sa k veci postavil snem autonómnej slovenskej krajiny. Faktom ostáva, že Česi pokladajú rozhodnutie Slovákov opustiť spoločný štát za zradu a Slováci zasa majú pravdu v tom, že išlo o vyhnutie sa priamej okupácii a realizovanie niekoľkoročnej snahy o to byť sami sebe páni, čo sa však napokon ukázalo ako nemožné. Nič z toho neospravedlňuje diktátorský prístup HSĽS (predovšetkým jej radikálneho pronacistického krídla) a neoslabuje to ani váhu následných rozhodnutí, ktoré zahnali Slovensko do nemeckého náručia so všetkými negatívami k tomu prislúchajúcimi. Žiakom to musí byť podané citlivo a v kontextoch, preto si to vyžaduje detailnú analýzu a viac vyučovacích hodín. V diskusii sa možno pýtať: *Dá sa pochopiť snaha Čechov zabrániť rozpadu už aj tak okliešteného štátu? Mali slovenskí politici inú voľbu ako vyhlásiť samostatnosť Slovenska? Čo by sa pravdepodobne stalo, ak by sa rozhodli zotrvať v Československu? Odpoveď nám poskytnú udalosti z 15.3.1939. Je podľa vás dobrým nápadom, aby bol 14.3. štátnym sviatkom, poukazujúcim*

na završenie historickej snahy Slovákov o vlastný štát? Prečo by niečo také nebolo historicky obhájiteľné?

Aký bol Slovenský štát? – ide o často podceňovanú tému, o ktorej sa niektorí učitelia aj boja hovoriť, aby nevyvolali zbytočné vášne alebo sa nedostali do problémov. Lenže kto má jasno v tom čo hovorí a kto si uvedomuje súčasné dianie v spoločnosti zaiste súhlasí, že učivá ako toto nemožno preberať cez pár odrážok ktoré nič veľké nepovedia, ale do hĺbky a dlhodobjšie. Vlastne to je zmysel zvýšenej hodinovej dotácie.

- Nebojme sa faktov: Áno, vojnová Slovenská republika bola uznaná viacerými štátmi, mala vlastnú silnú menu a ekonomiku (čo zabezpečili šikovní ekonómovia, zbierka na národný poklad, vojnová konjunktúra – výroba pre Nemecko, zahraničný obchod – slovenské výrobky boli žiadané a **panoval relatívny pokoj a stabilita pomerov i štátnej štruktúry až do roku 1944**, čo zvýhodňovalo Slovensko v porovnaní s vojnovými útrapami postihnutými vyspelými štátmi). Štát mal tiež ústavu, hymnu, prezidenta, parlament (snem), vymedzené hranice, jazyk, infraštruktúru **a dostatok potravín na užitie obyvateľstva**. Rozvíjala sa kultúra a vzdelanosť. To sú fakty, lenže....
- tiež tu boli aj tieto veci: prezident a vláda sa netajili antisemitskými postojmi a otvorene slovne i skutkami podporovali dlhodobu nacistickú politiku riešenia židovskej otázky (bez akceptácie toho, že Slovania sú u nacistov v pláne vyhubenia hneď na druhom mieste), štát mal prvky totality (vládu jednej strany, ktorá sa naoko tvárila, že reprezentuje vôľu všetkých; polovojenské zložky; tábory pre mládež, kde im bola vstevovaná ideológia; väznenie politických odporcov; pracovné tábory; časti obyvateľstva neslovenského pôvodu boli odňaté občianske a neskôr i ľudské práva, atď.). Zároveň sa štát výrazne kresťanský orientoval (čo v porovnaní s tým čo sa v ňom dialo nedáva logiku) a potláčal slobodné názory, ktoré nekorešpondovali s oficiálne predkladanými vyhláseniami o zahraničnom smerovaní štátu. Fungovala čiastočná cenzúra, pronemecká propaganda **a slovenské vojsko sa aktívne zúčastnilo (hoci nie vo veľkom počte) akcii nemeckej armády v Poľsku a v Rusku**.
- Ak sa pozrieme na rozdielnu dĺžku zoznamov pre a proti (a to ani zďaleka nie sú uvedené všetky veci), tak je pravda zrejmalá. Napriek istým nespochybniteľným pozitívam, nemôže byť totalitný štát, ktorý nechránil bezpečie všetkých svojich občanov a otvorene sa hlásil k násiliu, pokladaný za ukázkový štát Slovákov, v ktorom všetko bolo v poriadku a mali by sme sa k jeho ideám vrátiť. Historické fakty nepustia!
- **Súvisí s tým učivo Slovenské národné povstanie** – tiež si zaslúži minimálne dve hodiny a malo by sa učiť hneď v nadväznosti na prvé vojnové roky v Slovenskej republike (1939-1945). Diskusia by stačila jedna a zahŕňala by celú problematiku: *Vedeli by ste si predstaviť život na Slovensku počas vojny, pričom by ste vedeli, že v ňom diktátorky vládne iba jedna strana? Bol by váš život na Slovensku jednoduchší ako život obyvateľov priamo okupovaných krajín? Aký postoj by ste zaujali k riešeniu židovskej otázky? Súhlasili by ste s vládnymi predstaviteľmi, alebo by ste sa snažili Židom (a tiež Rómom)*

pomôcť? Čo si myslíte, prečo mnoho ľudí nemalo Židov a Rómov v láske a prišlo si ich odchod? Veríte tomu, že väčšina ľudí bola presvedčená, že budú iba premiestnení na východ, kde budú pokojne žiť a pracovať ako to tvrdila nemecká propaganda? Aké výhody plynuli z arizačného procesu pre Slovákov? Zapojili by ste sa do toho? Ide o morálne správanie sa? Viete si predstaviť život v štáte, v ktorom platí len názor vládnucej strany a ten ktorý si ho neosvojí je znevýhodnený? Aké pohnútky viedli ľudí k obráteniu sa proti svojmu (inak celkom populárnemu) prezidentovi a zapojeniu sa do povstania? Myslíte si, že by prezident Tiso nebol po vojne odsúdený na smrť, ak by sa viac zastal Židov, zablokoval transporty a podporil povstanie? Malo by za týchto okolností Slovensko šancu ostať samostatnou krajinou aj po vojne? Pristúpili by zahraničné mocnosti a Česi na také riešenie? Aké boli podľa vás hlavné dôvody vojenského neúspechu SNP? Súhlasíte s názorom, že povstanie ukázalo svetu, že Slováci nie sú nacisti a chcú sa podieľať na znovuoživení demokracie? Mal podľa vás prezident Tiso po obsadení územia nemeckými vojskami ešte nejaké reálne možnosti ovplyvniť ďalší vývoj? Čoho sa mohol zdržať a čo naopak mal urobiť?

- **Treba v prípade rozprávania o SNP používať mapu, aby mali žiaci základnú predstavu o pohybe vojsk a postupnom oslobodzovaní územia z východu od októbra 1944. Zmieniť sa pri tom treba aj o tom, že prvotný cieľ červenej armády bolo čo najrýchlejšie dobytie Berlína, takže oslobodzovanie operácie na zvyšných Nemcami ovládaných územiach neboli prvoradé a často ani domyslené. Dôkazom je nezmyselné bombardovanie slovenských miest ruskými lietadlami, pričom sa v tom čase takmer všetci Nemci pohybovali len v horách a bojovali s partizánmi. Zbytočne zomreli desiatky nevinných ľudí. Ďalším dôkazom je Stalinova krutosť, keď nechal vykrvárať Varšavu pri povstaní a nakoniec sa tváril všade ako osloboditeľ. Nie je teda na mieste prehnané oslavovať červenú armádu ako najväčšiu výhru a osloboditeľa, ktorý nás zachránil. Nemci prehrávali a utekali, takže už netreba na to hľadiť tak ako bolo zvykom v predošlom režime. Tak nemeckí ako aj sovietski vojaci vedeli byť krutí. Vojna je vždy zlo, na ktoré dopláca nevinné civilné obyvateľstvo. Nemožno vidieť históriu čiernobielo, ale treba prihliadať na všetky aspekty a kontexty a racionálne ich posúdiť.**
- **Pozornosť sa musí venovať Židovskému kódexu ako zbierke protižidovských opatrení. Vieme, že kopíroval a na niektorých miestach dokonca prekonával Norimberské zákony. Treba sa pýtať, či to bolo nutné? Neboli snád' Tuka a Mach ešte presvedčenejší a fanatickejší nacisti ako ich vzory v Nemecku? Azda aj áno. Každopádne oba spomenuté dokumenty je nutné porovnať a správne jednotlivé nariadenia interpretovať, aby bola žiakom zrejmá ich nehumánnosť a tiež nezmyselnosť. Napr. „Židia nesmeli vlastniť žiadne dopravné prostriedky, rádioprijímače, športové náradie, kožušinové a kožené výrobky, umelecké predmety, šperky atď. Ich peňažné vklady, resp. iné cennosti uložené v bankách boli zablokované a nesmeli s nimi bez predbežného povolenia voľne disponovať. Jedným z najbolestnejších opatrení bolo vylúčenie židovských študentov z vysokých, stredných, priemyselných i učňovských škôl.“**

Návrat Slovenska do obnovenej ČSR – Vo vyučovacom procese na ZŠ je pomerne často podceňované obdobie rokov 1945-1948, teda obdobie akoby polodemokratického režimu (riadenej demokracie). Je vhodné sa viac pristiaviť pri Benešových dekrétach a ich dopade na vtedajšiu spoločnosť (treba otvoriť problematiku kolektívnej viny v diskusii – *Je uplatnenie princípu kolektívnej viny správnym riešením pri snahe odstaviť a potrestať protivníkov, aj keby predstavovali celý národ ako celok?*) Zároveň si treba uvedomiť, že aj v súčasnosti ide o diskutovanú a stále neuzavretú tému – uviesť súvislosti s Maďarmi, Nemcami. Rovnako nemožno zabudnúť pri tejto téme na otázku zoštátnenia veľkých podnikov a bánk ako predohry ku komunistickému ponímaniu vlastníctva, na funkciu Národného frontu ako fakticky rozhodujúceho elementu v riadenej demokracii, na výsledky parlamentných volieb v roku 1946, na útoky komunistov voči demokratickým stranám a na postupné zatlačenie Slovenska do predvojnovnej pozície slabšieho a Prahu poslúchajúceho územia v rámci Československa. Všetky tieto vedomosti sú predpokladom pochopenia TV dokumentu *České storočie*, konkrétne epizódy s názvom *Všetku moc ľudu Stalinovmu* (viď nižšie), kde sú podrobne zobrazené rozhodujúce momenty „víťazného februára“.

- **V rámci tém v tematickom celku Svet po druhej svetovej vojne sa treba otvorene vyjadriť k problematike komunizmu ako spočiatku dobre vyzerajúcej ideológii, ktorá sa postupne v praxi pod vplyvom politiky a Stalinovho tlaku zmenila na nočnú moru.** Otvárajú sa široké možnosti na diskusiu, podobnú ako to bolo v prípade nacizmu či fašizmu: *Ako by ste reagovali, ak by ste boli prezidentom republiky s veľkými právomocami a predseda najsilnejšej politickej strany by vás dokola presviedčal, že mu musíte odovzdať absolútnu moc, lebo ho podporujú masy ľudí? Zlakli by ste sa moci ulice a vyzbrojeného davu? Poslali by ste políciu a armádu, aby dav rozohnala? Riskovali by ste občiansku vojnu? Mali sa podľa vás ostatné politické strany pevnejšie spojiť a tiež zorganizovať svojich prívržencov na otvorenú manifestáciu za demokraciu? Prečo končili politickí odporcovia komunistického režimu vo väzení alebo na popravisku? Prečo sa Gotwald bál aj svojich najbližších ľudí? Koho na slovo poslúchal a prečo? Ktoré skupiny ľudí komunisti najviac prenasledovali? Aké slobody boli v Československu potláčané počas obdobia komunizmu? Súvisí to nejako so samotnou komunistickou ideológiou? Čo je jej podstatou? Bola pôvodná vízia komunizmu naplnená? Boli si ľudia skutočne rovní? Mali všetkého dostatok? Myslíte si, že môže reálne existovať systém, kde by neboli peniaze a všetko by sa vyrábalo a rozdeľovalo bezpečne v prospech všetkých, ktorí by neboli ani bohatí ani chudobní? Malo plánované hospodárstvo východu šancu konkurovať západnému kapitalizmu, teda trhovému hospodárstvu? Prečo sovietsky hospodársky systém postupne kolaboval?*

Neúspešný pokus o reformu / Umŕtvená spoločnosť – učivá možno prepojiť. Využiť na hodinách nižšie uvedené epizódy z českého dokumentu *České storočie* a doplniť ich diskusiou: *Aké mali podľa vás pocity ľudí v Československu, keď im liberálnejší politici poskytli pocit uvoľnenia a slobody v socialistickom zriadení a následne im z noci do rána „údajne spriatelene“ vojská obsadili krajinu a spustili návrat k starým poriadkom?*

Pokúsili by ste sa z domova emigrovať, kým bol na to ešte čas? Ako by ste postupovali vy na Dubčekovom mieste, ak by ste boli v Moskve vystavení tlaku Brežneva? Myslíte, že sa Dubček správal dostatočne odvážne? Mohol po návrate domov slobodne opustiť politiku a nepodieľať sa na schvaľovaní prvých normalizačných opatrení? Prečo si myslíte, že bol medzi ľuďmi až do smrti stále populárny a chceli ho za prezidenta aj po nežnej revolúcii? Pýtali ste sa niekedy rodičov alebo starých rodičov na život v socializme, konkrétne na obdobie normalizácie? Ak áno, čo vám o tom povedali? Porovnávajú často súčasný kapitalizmus so socializmom v ktorom boli vychovaní? Myslíte si, že riešením súčasných problémov by mohol byť návrat k starému režimu, aj keď sa ukázal byť neudržateľný? Zamyslíte sa, čo by ste robili vo vašom veku, ak by bol stále socializmus? Boli by ste rebelmi, ktorým by nevadili policajné výsluchy a rany obuškom? Alebo by ste radšej boli ticho, neprotestovali by ste a plnili všetko, čo od vás štát žiada? Lebo presne o tom to je. Byť ticho, neriskovať, nevytŕčať z radu, nekomentovať nič verejne. Myslieť si svoje, ale hrať cudziu hru. Takýto prístup znamená potlačenie vlastnej identity a psychologickú rezignáciu. Nezabúdajte pripomínať žiakom základnú historicky overenú prax: „Na víťazstvo zla stačí iba to, aby dobrí ľudia nerobili nič.“ (Edmund Burke)

Prevratný rok 1989 – je nevyhnutné prehrať žiakom videá československej televízie z tých novembrových dní a sledovať, ako sa postupne menila nálada, končilo sa s cenzúrou, otvárali sa stále nové a nové možnosti, na námestiach sa spontánne zhromažďovali ľudia a jednotne manifestovali za slobodu a demokraciu v atmosfére spolupráce, pochopenia a eufórie. Niektorí historici, bývalí funkcionári či príslušníci ŠtB zvyknú pripomínať, že možno nešlo o tak spontánnu akciu ako sa to neskôr prezentovalo, že do toho bola zapojená Štátna bezpečnosť, že vlastne išlo o cieleň program zbavenia sa okov minulosti a starých aparátikov a nastúpenie cesty kapitalizmu, z ktorého by ťažili tí istí vybraní ľudia, akí boli vo vedúcich pozíciách už počas socializmu. Tieto úvahy nie je možné celkom vyvrátiť pri pohľade na svet okolo seba. Záujem žiakov ale treba upriamiť hlavne na tú prvú časť ktorá hovorí, že išlo o prelomenie strachu ľudí. Niečo sa v nich vtedy zlomilo a vyjadrili to masovo verejne. A o to ide. **Vyjadriť vôľu žiť slobode. To je najdôležitejší odkaz tých dní** a jeho hodnotu nezmenšuje, ani keby išlo o vopred naplánovanú zmenu režimu.

Nech sa žiaci doma opýtajú, ako si ich rodičia a starí rodičia spomínajú na tie udalosti? Pamätajú si, čo vtedy robili? Sledovali informácie o tom čo sa dialo? Zúčastnili sa aktívne protestov? Verili, že ich život bude lepší, bohatší a slobodnejší? Naplnili sa tieto očakávania?

- **Nakoniec si k tomuto bodu dovoľím napísať aj to, že už je čas vyrovnáť sa s problematickým obdobím našich dejín, ktoré nastalo po páde komunizmu.** Preto sprostredkujte žiakom ako sa vyvíjali česko-slovenské vzťahy v rokoch 1990-1992 a kto mal na ich vývoj najväčší vplyv. Taktiež popíšte žiakom ťažké začiatky parlamentnej demokracie a spomenúť môžete aj rozmach mafiánskych praktík nielen medzi samotnými mafiánskymi skupinami, ale aj v najvyšších štátnych úradoch. **Ak sa vás žiaci budú pýtať: To vážne? A kedy? A prečo? Vy im musíte dať odpovede na tieto otázky.**

Nie sú hlúpi, vnímajú okolo seba množstvo informácií, často protichodných, ale hlúpi nie sú.

- **Možno sa niektorým zdajú kladené otázky až príliš komplikované na žiakov ZŠ no uvedomme si, že práve takto sa buduje kritické myslenie, učí sa spájaniu súvislostí a hľadajú sa prepojenia medzi tým čo bolo voľakedy a čo je dnes.** To čo je dnes je výrazne ovplyvnené tým, čo sa stalo voľakedy. Žiaci to musia pochopiť, ak chceme mať inteligentnú a na výzvy budúcnosti pripravenú mládež. Inej cesty niet. Pochopili to tvorcovia kurikul a metodík v iných Európskych krajinách a funguje to. Nevidím dôvod, prečo by sme mali našich 14-15 ročných dospelých ľudí podceňovať. Rozumové schopnosti majú dostatočne vyvinuté, aby pochopili kontexty a vedeli na položené otázky primerane reagovať. Sú kreatívni, len ich k tomu treba viesť.

2) Miesta dýchajúce históriou:

Zvýšená hodinová dotácia umožňuje častejšie navštevovanie miest, ktoré súvisia s preberanými učivami. Uvedomujem si, že ide o organizačne náročnú vec, avšak vyplatí sa to. Je to nutné, aby sa vytvoril vzťah medzi teoretickými poznatkami doplnenými kritickým uvažovaním a reálnym kontaktom s dejinami mimo školy. Lepšiu motiváciu si ťažko predstaviť, obzvlášť ak pri učivách v deviatom ročníku ide neraz aj o emočný zásah. Žiaci sa doslova na dosah ruky stretnú s tým, čo by niektorí dnes chceli poprieť a to by logicky malo mať za následok zrelú úvahu o dôsledkoch násilia (a to sa netýka len známych výletov do Osvienčimu). Terapia šokom je využiteľná ako výchovný prvok, avšak treba zachovať zásadu primeranosti.

Odporúčané lokality:

Múzea: Múzeum holokaustu v Seredi, Múzeum M.R. Štefánika – Košariská, Múzeum Slovenského národného povstania – Banská Bystrica, Vojenské historické múzeum - Piešťany

vojenské cintoríny: množstvo po celom Slovensku – hroby vojakov z prvej i druhej svetovej vojny

pamätníky: Mohyla M.R. Štefánika – Brezová pod Bradlom, Slavín – Bratislava, Údolie smrti – Duklianský priesmyk (prírodné bojisko pri obci Kapišová), Pamätníky SNP – napr. vo vypálenej obci Náracie....

pracovné tábory: boli v Seredi, Novákoch, Vyhniach – jediný zachovaný je však v Seredi, takže tam je vhodné žiakov zobrať na poučný výlet

- 3) Odporúčam vyčleniť si hodiny na sledovanie TV dokumentov a historických filmov, pričom najväčší dôraz by sa mal dať na dokumentárny cyklus Českej televízie České storočie.

Vybrané epizódy: *Deň po Mníchove* (rozhodovanie sa medzi mobilizáciou a podriadením sa diktátu, ktorý rozbije republiku – Benešova morálna dilema), *Všetku moc ľudu Stalinovmu* (zrútenie oklieštenej demokracie v povojnovom Československu a nástup komunizmu k moci – kľúčové dni a okamihy vládnej krízy vo februári 1948), *Zabíjanie súdruha* (politické procesy v prvých rokoch komunistickej totality, čistky medzi občanmi – Horáková, ako aj v radoch vládnucej strany – Slánský = diktatúra požiera vlastné deti na príkaz Moskvy), *Musíme sa dohodnúť* (okupácia Československa vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968 – opis udalostí noci keď začala okupácia + reakcia politikov na čele s Dubčekom, ich internovanie do Moskvy a vyjednávanie s Brežnevom), *Je to iba rokenrol* (utlačanie v období normalizácie, osudy umelcov a disidentov, odopieranie základných práv), *Posledné hurá* (zápas o demokratizáciu Československa v novembri 1989 – sú tam úžasné dialógy snažiace sa vystihnúť atmosféru tých dní a rozdiel v myslení komunistických a demokratických politikov).

Neodporúčam využiť prvý diel tejto série „Veľké búranie“, keďže je zameraný len na kroky Masaryka a Beneša, na ich zásluhy o vznik Československa, pričom na M.R. Štefánika sa zabudlo. Rovnako neodporúčam pozerať posledný diel s názvom „Nech si idú“, kde je proces rozdelenia Česko-Slovenska opísaný dosť jednostranne z českej strany.

Treba však uznať, že vcelku ide o majstrovsky spracované dokumenty s vysokou výpovednou hodnotou a logickou štruktúrou, čo uľahčuje prácu učiteľovi, keďže žiakom stačia základné vedomosti na pochopenie deja, takže učiteľ ani nemusí často do toho zasahovať. Môže sa sústrediť na sformulovanie vhodných otázok do diskusie po pozretí videí, dostupných na www.youtube.com (je tam každá jedna časť). Jediným problémom je, že minútáž presahuje dĺžku vyučovacej hodiny, čo znamená, že v rámci prípravy by mal učiteľ vybrať tie scény, ktoré sa najviac hodia k preberanému učivu.

- 4) K učivám patriacim do 9. ročníka ZŠ možno nájsť množstvo doplňujúcich didaktických materiálov využiteľných na hodine. Zaiste ste sa už niekde dočítali o výhodách práce s fotografiami, filmami, TV dokumentmi, písomnými historickými prameňmi, karikatúrami a pod. Nemá zmysel sa opakovať, preto len načrtnem zopár vecí:
- Samotné fotografie a karikatúry a metodickú prácu s nimi tu ani netreba rozoberať, keďže sa tomu venujú učivá v učebnici s názvami: Metóda: Ako analyzovať fotografiu, Metóda: Ako analyzovať karikatúru.
 - Je dôležité využiť všetky možnosti, ktoré nám ponúka učebnica, teda nie iba zameranie sa na samotné učivo a pár doplňujúcich otázok. Všímať si treba aj uvedené zaujímavé myšlienky (citáty) osobností, otázky na opakovanie vedomostí z predošlých učív, krátke správy o živote vybraných osobností či obrazové pramene viažuce sa ku konkrétnemu momentu histórie – analýza. Ďalej možno **interpretovať vybrané písomné pramene – rozvíja to čitateľskú aj informačnú gramotnosť** (žiaci by už mali byť schopní rozlíšiť menej podstatné informácie od tých viac podstatných), rozširovať si vedomosti a slovnú

zásobu cez pojmy v slovníčku, využiť motivačný charakter „perličiek“ alebo inak napísané zaujímavostí týkajúcich sa preberaného učiva a nakoniec sprístupniť témy žiakom aj cez ukážky v médiách.

- Dejeписné pracovné zošity: **Dejeписný zošit 9** (autor Daniel Gurňák) obsahuje úlohy, ilustrácie a doplnňovacie mapky, kľúčové pojmy a zaujímavosti k národným a svetovým dejinám od prvej polovice 20. storočia, cez medzivojnové obdobie až po súčasnosť. Po 4 ucelených tematických celkoch sú vložené na opakovanie dvojstrany „Čo sme sa naučili“. Obsah zošita je zostavený v súlade so systematizovaným výkonovým štandardom ISCED 2. Zošit pomáha žiakom lepšie zvládnuť učivo v prípade absencie učebnice. Je v ňom dostatok priestoru na poznámky žiaka a to na každej strane, vďaka čomu už nie je potrebné používať k pracovnému zošitu ďalší poznámkový zošit.
- Ideálnejšou voľbou je však **pracovný zošit** s názvom **Hravý dejeпис 9**, ktorý je plne v súlade iŠVP. Ide o nový pracovný zošit z roku 2016. Jeho výhodou je, že poskytuje priestor na zamyslenie sa a vlastné úvahy žiaka, prostredníctvom historických dokumentov sprístupňuje žiakom historické udalosti a napomáha ich pochopeniu a porozumeniu. Úlohy tvorivo upevňujú a rozvíjajú žiacke historické znalosti, vedomosti a zručnosti.

5) Iné využiteľné filmy a videá:

Schindlerov zoznam (vybrané scény), Pianista (vybrané scény), Obchod na korze, Pád Tretej ríše, Nedodržaný sľub (dráma skutočného osudu slovenského Žida Martina Friedmanna počas vojny), Eštebák, Masaryk (vybrané scény), Pelíšky (vybrané scény), Občiansky preukaz, Triumf vôle (príklad nacistickej propagandy – slovenské titulky – www.youtube.com – *ideálne je ukázať časti z filmu a následne to prepojiť s ukázkami hrôz vojny, nech je jasné, kam to celé smerovalo. Treba sa žiakov otvorene opýtať, či si vedia predstaviť, že by sa to opakovalo?*

Historické dokumenty (dostupné online): Hitlerovi muži (viacdielny cyklus), Hitler – vzostup zla, Svet vo vojne, Prvá svetová vojna vo farbe (viacdielny cyklus), Druhá svetová vojna vo farbe (viacdielny cyklus), Norimberský proces, Vzostup a pád NSDAP, Hitler a Mussolini (2 časti), Stalin – najkrutejší diktátor, Komunizmus – história jednej ilúzie, Zabudnutý svet komunizmu (dejiny každodennosti v socializme, 3 časti), Fetiše socializmu (socialistická realita v Československu), Slovenská republika (1939-1945) 20/20, Československý filmový týždenník (socializácia Československa v rokoch tvrdej totality 1949-1953), Najlepšie socialistické reklamy, Socialistické piesne – ukážky propagandy, Noc v archíve – socialistické Vianoce + dejiny každodennosti, Papierové hlavy (pád komunizmu a očakávanie demokracie a ekonomického rastu), Tenkrát TV Rip - CZ dokument ČT 2 o udalostiach 17.11.1989, Rok v Československu – dokument zo začiatku roku 1990 rozoberajúci udalosti roku 1989 – *zmenil sa pohľad na vtedajšie*

udalosti s odstupom 27 rokov? Ak áno, tak v akom zmysle? Čo sa podarilo zlepšiť a čo nie?

6) Dokumenty ÚPN (dostupné na webe na metodickom portály ŠPÚ – dejepis - DVD):

- Zapojenie oral history do vyučovania – niektoré materiály sú dostupné na stránke ÚPN – www.upn.gov.sk
- Výpovede svedkov Barbarskej noci: prípravy, priebeh a následky Barbarskej noci – texty výpovedí svedkov.
- Projekt ÚPN v nadväznosti na oral history: Svedkovia z obdobia neslobody – na pôde ÚPN existuje audiovizuálny archív, ktorý eviduje viac ako 2000 nosičov. Široká databáza filmových záznamov, svedeckých výpovedí a audiovizuálnych formátov o praktikách totalitných režimov na Slovensku tvorí neoddeliteľnú súčasť kultúrneho dedičstva. V súčasnosti je nakrútených cez 300 svedeckých výpovedí v dĺžke viac ako 600 hodín audiovizuálneho záznamu. Svedectvá ošetrované autorskými právami sú bezpečne uložené v audiovizuálnom archíve ÚPN. Výpovede majú slúžiť na bádateľské a vzdelávacie účely.
- Témy sú rozdelené do troch kategórií a množstva subkategórií: Slovensko v rokoch 1938-1945, Prechodné obdobie 1945-1948, Komunistický režim na Slovensku (1948-1989).
- Ide o reálne zážitky/spomienky obetí komunizmu a protižidovských opatrení, presné prepisy ich svedectiev z časov útlaku a neslobody. K dispozícii je tak textová podoba, ako aj video vo formáte flash.
- 17. november 1989 má na web stránke samostatné spracovanie - <http://www.17november1989.sk/>
- K sviečkovej manifestácii z marca 1988 sú dostupné dokumenty VB, ZNB vo formáte PDF.
- Na stránke možno nájsť aj autentické svedectvá o totalite (špeciálne náboženskom útlaku) v podaní kardinála Jána Chryzostoma Korca, Antona Stholca či Silvestra Krčméryho.
- DVD z produkcie ÚPN, ktoré sú využiteľné ako doplnkový učebný materiál na hodinách dejepisu v 9. ročníku:
 - Ako som mal začať 3. svetovú vojnu* – portrét mladého chlapca Karola Noskoviča, ktorý bol typickým príkladom režimom prenasledovaného a potrestaného nevinného človeka;
 - Arbitráž* – osudy pamätníkov, ktorých sa dotkla zmena hraníc v prospech Maďarska v roku 1938, postoje horthyovského Maďarska k obyvateľom južného Slovenska;
 - Bohom zabudnuté kúty* – venované osudom ľudí na slovensko-poľskom pohraničí;
 - Jozef a jeho bratia* – presídlenie Rusínov z ČSR do Sovietskeho zväzu + skúsenosti rozprávača príbehu s pracovnými tábormi za severným polárnym kruhom;
 - Junáci z prachu* – perzekúcie členov slovenskej skautskej organizácie komunistickou mocou;
 - November + 20* – pohľad na prednovembrové, novembrové a ponovembrové udalosti roku 1989, ktoré sformovali vývoj krajiny a ľudskosti;
 - Prežili sme GULAG* – rozprávania posledných žijúcich väzňov zo sovietskych táborov o ich skúsenostiach a prežití v hrozných podmienkach;

Stopy v snehu – dokument o pašovaní nelegálnej literatúry do Československa v čase neslobody, hovorí sa v ňom aj o tlačení a produkcii samizdatov;

Sviečková manifestácia alebo Bratislavský Veľký piatok - rekonštrukcia zásahu bezpečnostných zložiek proti pokojnému zhromaždeniu veriacich na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave v roku 1988 využíva záznam skrytej kamery Štátnej bezpečnosti. V nasnímanom materiáli sú identifikovaní konkrétni účastníci manifestácie ako i agenti tajnej polície. Rozhovory s hrdinami tejto historickej manifestácie nakrútené dvadsať rokov po udalosti konfrontujú prítomnosť s minulosťou;

Tiene barbarskej noci – likvidácia mužských reholí v Československu v apríli 1950, ktorej účelom bolo vyst'ahovať rehoľníkov a zmocniť sa majetku cirkvi v prospech KSČ + osudy 5 ľudí, ktorým to zásadne zmenilo život;

Tóny v tichu – portrét komunistami prenasledovaného dirigenta Zdenka Bílka;

V tieni času – životný príbeh Emila Ševca, ktorý prežil 18 rokov v tých najväčších väzniciach po celom Československu, podarilo sa mu utiecť (uletieť) do Rakúska a nakoniec bol zavlčený agentmi ŠtB naspäť do Československa.

- Vo vyučovaní sú využiteľné aj voľne dostupné brožúry s témami: *Spravodlivý medzi národmi, Holokaust, Železná opona, Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948-1989, Násilná kolektivizácia, Náboženské púte na Slovensku v 80. rokoch, Rok 1968 v Československu, Prenasledovanie cirkví, Slovenské národné povstanie.*
 - Tieto témy sú heslovite spracované, avšak informačne výstižné. Brožúry sú praktickou pomôckou na doplnenie vedomostí a obsahujú okrem textovej časti aj obrázky s popismi.
- 7) Odporúčaná doplnková literatúra, z ktorej je potrebné vybrať ukážky, priradiť ich k vhodnému učivu a správne interpretovať zo strany žiakov:

Sila svedectva – knihu zostavil kolektív autorov. Ide o dvojjazyčnú slovensko-anglickú publikáciu, takže sa ponúka aj medzipredmetové prepojenie s anglickým jazykom. Dočítate sa v nej o príbehoch ľudí prenasledovaných niektorým z nedemokratických režimov na území Slovenska. Svedectvá ľudí sú zoradené v kapitolách podľa jednotlivých období, pričom každá kapitola obsahuje stručný zrozumiteľný historický úvod, približujúci problematiku čitateľovi. Kniha obsahuje príbehy menej známych ľudí a je spracovaná pútavo.

Knihy zaoberajúce sa holokaustom a gulagmi:

Všetko pohltili plamene (Kertész Lilly) – životný príbeh mladej ženy (samotnej autorky) z obdobia holokaustu podľa skutočných udalostí. Hlavná hrdinka, ktorá prežila hrôzy koncentračných táborov rozpráva svoj príbeh prostými, úprimnými slovami. Poukazuje na nemožnosť vyrovnáť sa z desivými spomienkami na to obdobie aj po rokoch. Vlastne išlo nielen o jej osobnú tragédiu, ale aj o tragédiu jej príbuzných a celého židovského národa. Fakty sú v knihe brilantne literárne spracované a každá kapitola obsahuje emočný náboj, ktorý je dôležitý pre vyvolanie spätnej väzby u žiakov. Autorka pochádza z Rimavskej

Soboty, a preto sa dej zameriava práve na túto oblasť, počas vojny spravovanú Maďarskom. Ide o rovnako poučné a správny úsudok budujúce čítanie ako napr. v prípade Denníka Anny Frankovej, ktorý sa taktiež musí stať neoddeliteľným doplnením výučby o holokauste v školách.

Mengeleho dievča (Viola Stern Fischerová, Veronika Homolová Tóthová, 2016) - skutočný príbeh Slovenky, ktorá prežila štyri koncentračné tábory a nehumánne pokusy doktora Mengeleho v Osvienčime.

Dobrovoľný väzeň v Osvienčime Witold Pilecký (Adam Cyra) – Witold Pilecký bol člen poľského odbojového hnutia, ktorý sa nechal zavrieť do Osvienčimu, aby tam vyvolal povstanie (vzburu). Keď sa to nepodarilo, tak z tábora utiekol a zúčastnil sa Varšavského povstania v roku 1944. Po vojne sa zapojil do odboja proti komunizmu, ale to sa mu už stalo osudným.

Bez šťastia neprežiješ (Thomas Buergenthal) - príbeh židovského chlapca (autor knihy), ktorý spolu s rodinou roky utekal pred nacistami. Kamkoľvek sa pohli (jedno obdobie prežili aj na Slovensku), nacizmus ich prenasledoval. Chlapec prešiel getom, pracovným táborom, vyhladzovacím táborom aj pochodom smrti na konci vojny. S pomocou šťastia, kamarátov a inštinktov napokon prežil všetky hrôzy. Prežila nakoniec i jeho matka a skončili späť v Nemecku, z ktorého v tridsiatych rokoch utiekli. Rozhodol sa, že nemá zmysel nenávidieť Nemcov, avšak on sám sa ním už necítil byť, a tak vo veku 17 rokov emigroval do USA. Stal sa právnikom medzinárodného významu a pôsobí za USA ako sudca Medzinárodného súdneho dvora v Haagu, ktorý sa zaoberá práve súdením vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti.

Naděje umírá poslední (Halina Birenbaumová) – skutočné svedectvo autorky, ktorá si ako malé židovské dievča skúsila hrôzy života v gete, skrývala sa a nakoniec putovala po viacerých vyhladzovacích táboroch. Zázračne prežila, čo však neplatilo o väčšine jej rodiny. V knihe autenticky poukazuje na životy bežných ľudí, skutočnú tvár vojny a presne zobrazuje nacistických katov aj ich obeti.

Denník 1938-1945 (Helga Weissová) – podobný príbeh ako Denník Anny Frankovej. V tomto prípade ale ide o príbeh pražskej rodiny a konkrétne samotnej Helgy Weissovej, ktorá v denníku opisuje hrôzy vojny, diskriminačné opatrenia na Židoch v Protektoráte Čechy a Morava, deportácie, dlhý pobyt v Terezíne, odvlečenie otca a jeho smrť, snahu prežiť vo vyhladzovacích táboroch i návrat do Prahy, kde rodina po vojne ostala žiť. Výnimočné je zachytenie atmosféry **každodenného života** v Terezíne, čo dokresľujú aj ilustrácie.

Krvavé jahody (Jiří S. Kupka) – autor rozpráva skutočný príbeh Věry Sosnarovej, ktorá strávila 20 rokov v gulagoch.

Ženy z bloku 10 (Hans Joachim Lang) – Autor rozpráva o bloku 10 v koncentračnom tábore Osvienčim, v ktorom sa vykonávali nehumánne lekárske pokusy na približne 800 židovských ženách. Autor vysvetľuje, čo sa s týmito ženami dialo následkom experimentov, ako zvládali každodenné úlohy a s čím všetkým sa museli po vojne vyrovnávať fyzicky i psychicky.

Iná doplnková literatúra – odporúčané čítanie a analýza úryvkov z diel:

M. Hronský – Slovensko pri zrode Československa, J. Jablonický – Povstanie bez legend, J. Juríček – M.R. Štefánik. Životopisný náčrt, J. Keegan – História 2. svetovej vojny, D. Kováč – Dejiny Slovenska, I. Lалуha – Alexander Dubček, R. Letz – Slovensko v rokoch 1945-1948, Ľ. Lipták – Slovensko v 20. storočí, L. Mňačko – Oneskorené reportáže (kritika komunistického režimu), P. Petruf – Slovensko v rokoch 1989-1998. Dokumenty, J. Rýchlik – Rozpad Československa, J. Štvrtecký – Náš Milan Rastislav Štefánik

8) Práca s historickými prameňmi vo vyučovaní:

- Práca s historickými prameňmi by mala patriť medzi základné aktivity na hodinách dejepisu. Rozvíja žiacku predstavivosť, konfrontuje ich s historickou realitou. Využite preto väčší časový priestor na sprístupnenie histórie žiakom cez odkazy v podobe písomných, hmotných, obrazových a audiovizuálnych historických prameňov.
- *Písomné pramene – zmluvy, zákonníky*: Pittsburská dohoda (rovnomé postavenie Slovenska v novom štáte s Čechmi), Martinská deklarácia, Versaillská mierová zmluva (odstavenie Nemecka), Trianonská mierová zmluva (zmena hraníc), Ústava 1. ČSR (zakotvenie postavenia Slovenska v rámci Československa) – porovnanie s Pittsburskou dohodou, autonómne požiadavky (Hlinkove prejavy), Židovský kódex/Norimberské zákony, úryvky z troch pražských dohôd (obmedzovanie kompetencií slovenských úradov), Benešove dekréty (princíp kolektívnej viny, znárodňovanie), Ústava Československej socialistickej republiky (vedúce postavenie strany v štáte, orientácia na Sovietsky zväz), Všeobecná deklarácia ľudských práv (prepojenie s občianskou náukou, hodnota slobody a ľudských práv), Helsinská mierová konferencia (dodržiavanie ľudských a občianskych práv, udržanie rovnováhy, odzbrojovanie počas studenej vojny), Maastrichtská zmluva (počiatky EÚ v dnešnej podobe), Deklarácia nezávislosti SR, Ústava SR (prepojenie s vedomosťami z občianskej náuky)...
- *Písomné pramene – listy, denníky, poznámky, moderné periodiká*: napr. Vojnové pamäte Winstona Churchilla; denníky a listy vojakov z oboch svetových vojen; ukážky z novín z obdobia existencie Slovenskej republiky (1939-1945) – napr. časopis Slováč; ukážky z tlače z obdobia 1. ČSR – spoločenský život, politika, problémy každodenného života; ukážky komunistických periodík ako bola napr. Pravda – šírenie strachu z imperializmu, prekrúcanie histórie, chválenie sa nereálnymi výsledkami prestavby spoločnosti, vrúcny vzťah k Sovietskemu zväzu, atď.
- *Hmotné pramene*: už uvedené pamätníky a stavby, uniformy vojakov (rozbor, priradenie k správne štátu), obliekanie/móda počas 20. storočia - ukážky zmien módy po

desaťročiach, možnosť urobiť z toho malú módnú prehliadku (má to nadväznosť na učivá Nové cesty umenia a architektúry, Svetlá a tieň civilizácie, Umenie salónov a ulíc, Slovenská kultúra v podmienkach totality), nábytok a retro predmety bežne využívané v socializme (gramofón, písací stroj, tranzistor...) – ich prezentácia pre žiakov

- *Obrazové pramene*: predovšetkým fotografie osobností a udalostí, karikatúry (spojenectvá Hitler, Mussolini, Stalin; politické zvraty počas vojen; jadrová hrozba počas studenej vojny...), plagáty (napr. agitačné plagáty verbujúce do armády, socialistické slogany, upomienky na výročné udalosti – napr. veľtrhy, volebné plagáty s heslami a pod.) a mapy (pohyb frontov počas vojen, vymedzenie nových štátov na mape Európy, formovanie Európskej únie, Železná opona nad Európou, územné straty spôsobené Mníchovskou dohodou a Viedenskou arbitrážou, územia konfliktov počas studenej vojny, vymedzenie východnej a západnej sféry vplyvu, schengenský priestor....).
- *Audiovizuálne pramene*: už boli uvedené, ale možno ešte spomenúť využitie rodinných historických videozáznamov dokumentujúcich socializmus, video s prejavom Churchilla vo Fultone (o tom, ako sa nad Európou zniesla železná opona), zábery z vojny v Kórei, Vietname a Afganistane, ale tiež zábery z ulíc 21.8.1968 (+ analýza fotografie, napr. L. Bielik – muž pred tankom). **Spomedzi rozhlasových nahrávok je vhodné využiť tie, ktoré sú ku kľúčovým historickým udalostiam v Československu dostupné na web stránke – www.pribehrozhlasu.cz**

9) Projektové námety:

V súvislosti s komunistickým režimom navrhujem špeciálne sa venovať (aj s využitím osobných skúseností ak nejaké sú) prvomájovým pochodom (ich výhody a nevýhody), pionierskym táborom alebo spartakiádami (možnosť prehrať pieseň Poupata), teda akciám, ktoré sa pravidelne opakovali a boli ideologickou súčasťou budujúceho sa komunizmu a formovania mládeže. Treba využiť všetky dostupné materiály k tomu cez video záznamy, články v novinách, reportáže v TV, oslavné piesne práce a komunistických ideálov, až po fotografie, plagáty, atď.

- Dá sa z toho urobiť skupinový projekt, pri ktorom by sa každá skupina podrobne venovala iba jednej z týchto udalostí, pozbierala by si materiály a informácie a následne ich predstavila spolužiakom, pričom by boli využité všetky typické predmety a zvyky, ktoré súviseli s konkrétnou akciou.
- Ak je taká možnosť, tak by bolo zaujímavé nájsť v archíve školy staré učebnice zo socializmu a porovnať napr. socialistickú učebnicu dejepisu so súčasnou učebnicou. Mohlo by ísť o projekt, pri ktorom by žiaci vyhľadávali tie informácie, ktoré sú zjavne ideologicky zamerané a zavádzajúce (komparácia učebníc). Sami uvidia, že takých informácií nájdú viac ako dosť. Tieto chyby by mali vypisovať a ako učitelia ich červeným perom opravovať/prepisovať do správnej podoby. Možno k tomu pridať aj krátke vysvetlenie, prečo pôvodné informácie nie sú správne.
- Možnosťou formovania správneho úsudku je nechať žiakov napísať krátky sloh (prepojenie so slovenským jazykom a literatúrou), do ktorého by zahrnuli odpovede svojich rodičov a starých rodičov na otázky týkajúce sa života v totalite a nežnej revolúcie. V druhej časti slohu by to žiaci obrátili na seba a napísali by, či s postojmi

rodičov a starých rodičov súhlasia alebo nesúhlasia. V prípade príklonu k jednej či druhej možnosti bude treba stanovisko vysvetliť, pričom je dôležité odraziť sa od nadobudnutých vedomostí z dejepisu. Je to zároveň spätná väzba pre učiteľa aby zistil, či sa mu darí vštepiť do žiakov korektné poznatky, prípadne ide tiež o poznanie, či je mienka rodiny a jej názory na danú historickú epochu smerodajnejšia ako výučba v škole.

- Netreba zabudnúť na projektové námety, ktoré sú uvedené v iŠVP – vyhľadanie svedectiev týkajúcich sa prvej svetovej vojny (možnosť pátrať v rodinnej histórii), rekonštruovanie každodenného života v diktatúrach (to už je uvedené v časti o oral history a vo vyššie uvedených námetoch na projekty), spracovanie holokaustu na konkrétnom príbehu (pomôže spomenutý Denník Anny Frankovej alebo kniha Všetko pohltili plamene), spracovanie spomienok svedka augustových udalostí z roku 1968 – tu pomôžu materiály ÚPN, prípadne si žiak/žiačka môže urobiť vlastnú reportáž, čiže urobiť rozhovor s pamätníkom udalosti.
- Zaujímavý je výkonový štandard nútiaci premýšľať o výhodách a nevýhodách členstva v EÚ (konkrétne ide o voľný pohyb osôb a tovaru). Každý žiak by si mal vybrať jednu vec (výhodu alebo nevýhodu) a podľa toho za zaradiť na iný roh triedy. Takto by sa vytvorili skupiny stúpcov a odporcov, ktorí by o tejto problematike viedli diskusiu a argumentovali svoje postoje. V praxi to môže vyzeráť ako akési referendum o zotrvaní v európskych štruktúrach, čo vzhľadom na okolnosti v Európe nemusí byť v priebehu pár rokov vôbec utopistická predstava. Učiteľ pritom nesmie zabudnúť pripomínať historické dôvody vzniku únie, jej vývoj a tiež odkaz.

10) Vhodným spôsobom rozvíjania myslenia a motivovania žiakov je využitie citátov historických postáv. Niektoré sú známe, iné menej. Je ich však množstvo a dajú sa medzi nimi vybrať tie, ktoré sa pripisujú osobnostiam opísaným v učebnici. Často vystihujú charakter osobnosti a na tom základe môžu žiaci hádať, ku ktorej osobe sa daná veta vzťahuje, čo ňou chcel autor povedať a k akej príležitosti sa viaže. Samozrejme k tomu žiaci potrebujú základné vedomosti, aby si mohli prepojiť súvislosti. Niektoré citáty možno posúdiť aj z hľadiska morálky.

Príklady:

„Žofiu Chotkovú som zabiť nechcel. Jej smrť ma mrzí.“ – Gavrilo Princip pri vypočúvaní

„Môže sa stať, že je človek príliš hrdý na to, aby bojoval.“ – prezident Woodrow Wilson a jeho prvotný zamietaný postoj k vstupu USA do prvej svetovej vojny

„Národom Rakúsko - Uhorska, ktorých miesto medzi národmi, prajeme si, aby bolo zabezpečené a zaistené, má byť poskytnutá prvá možnosť na autonómny vývoj.“ – Woodrow Wilson, Nový svetový poriadok – desiaty zo 14 bodov

„Hitler je kultúrna beštia a nacizmus je pre kresťanské Slovensko neprijateľná ideológia.“ – Andrej Hlinka, predseda SĽS

„Tu je doba činov. Treba nám určite vysloviť, či pôjdeme aj naďalej s Maďarmi, alebo s Čechmi. Neobchádzajme túto otázku, povedzme otvorene, sme za orientáciu československú.“

Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo. Musíme sa rozísť.“ – Andrej Hlinka podporil pričlenenie Slovenska k Československu, 1918

„Sme si vedomí, že my a naši spolupracovníci ideme po slávných a trnistých cestách Štúra, Radlinského, Moysesu, Mudroňa a Vajanského, a že my sme tí, ktorí vysoko držíme zástavu neuznanej slovenskej svojbytnosti a slovenskej politiky“ – Andrej Hlinka, boj za autonómiu Slovenska, 1936.

„Marxizmus je všemocný, pretože je pravdivý!“ / „Bolševik, ktorý napadne drobného roľníka nie je bolševikom, nie je ani reformistom a ani pokrokovým socialistom, ale je zločincom.“ – V.I. Lenin

„Všetko v štáte, nič proti štátu, nič mimo štát.“ – B. Mussolini, základ fašistickej ideológie

„Keď sme po Mníchove mohli skúmať československú vojenskú silu zvnútra, veľmi nás znepokojilo, čo sme videli. Plán pripravený československými generálmi bol hrozivý. Pochopil som, prečo moji generáli žiadali, aby som sa miernil.“ – A. Hitler, reakcia na vojenský potenciál Československa po jeho čiastočnom obsadení Nemeckom

„Byť vodcom znamená byť schopný hýbať masami.“ – A. Hitler

„Nikto asi nebude prekvapený, keď vyhlásim, že budúci náš život nebude sa zakladať na politických stranách, ale na pracovitých, tvorivých stavoch. Politické strany svoju úlohu už dohrali, daromné sú pokusy zachrániť ich rozličným preskupovaním.“ – J. Tiso, pred vyhlásením autonómie Slovenska, október 1938

„Náš slovenský štát nezrodil sa z nenávisťi, lež z vrelej lásky k svojetí a odhodlanej vôle pracovať a obetovať sa za svoj ideál. Nech že nás vedie všetkých v prvom rade táto myšlienka. Nie nenávisť voči niekomu, lež vrelá láska k svojmu štátu, ktorá nás povzbudzuje a zo dňa na deň robí spôsobilých pracovať a obetovať za svoj nový slovenský štát. Čo treba ešte z garnitúry minulosti odstrániť, odstránime, ale nie nenávisťne, náruživo, hrubo a surovo, lež po kresťansky. Vzťahuje sa toto rovnako na všetkých. Zbytočných Čechov tak ako tak bude vláda dávať k dispozícii Prahe. Toto je nielen starosťou, ale i povinnosťou vlády a preto nech si nikto nenárokuje, aby túto otázku i sám vybavil. Vláda je a bude stáť na výške svojho poslania a vybaví túto pre všetkých Slovákov dôležitú otázku tak, aby netrpel ani náš verejný záujem, ale tiež ani právo a spravodlivosť. Podobne sa má vec s otázkou židovskou.“ – J. Tiso, 14.3.1939

„Nedávno naši páni dostali do rúk starú knihu, v ktorej boli napísané mestá uhorské i hornouhorské. Tam bolo napísané, koľko vtedy v roku 1840 bolo Židov na Slovensku v mestách. Vo veľkých mestách ako je Žilina, Nitra a iné, bolo vtedy 30-40 Židov. A za sto rokov sa to zdesaťnásobilo! Bolo ich stále viac a akých? Nie na poli, ale v úradoch, v bankách a na všelijakých iných miestach sedeli Židia. Vtedy, keď tri milióny národa mali 62%, vtedy 5% Židov malo 38% národného dôchodku! A ten pomer medzi národom a židovstvom sa stále rozširoval. Bolo by to vyzeralo ešte horšie, keby sme sa neboli vzchopili

včas a keby sme sa neboli od nich očistili. A urobili sme to podľa príkazu Božieho: Slovák, zhad', zbav sa svojho škodcu!" – J. Tiso, 16.8.1942

„Naša vina tkvie v našej vďačnosti a vernosti voči Nemcom, ktorí nielenže uznávali a schvaľovali existenciu nášho národa a jeho prirodzené právo na nezávislosť a národnú slobodu, ale pomáhali mu aj proti Čechom a Židom, nepriateľom nášho národa. Sme si však celkom istí, že táto „vina“ je v očiach katolíkov našou najväčšou cťou.“ – z listu J. Tisa pápežovi Piovi XII., november 1944

„Smrť rieši všetky problémy. Kde nie je človek, nie je ani problém.“ / „Volby nerozhodujú voliči, ale tí, ktorí počítajú hlasy.“ / „Smrť jedného muža je tragédia, smrť miliónov je iba štatistika.“ – J.V. Stalin

„História bude ku mne zhovievavá, pretože som sa odhodlal ju písať.“ / „Demokracia je najhoršia forma vlády - okrem všetkých ostatných, o ktoré sa občas ktosi pokúšal.“ – W. Churchill

„Do Moskvy sa chodíme radiť, ako Vám kapitalistom zakrútiť krkom.“ (v parlamente ešte počas 1. ČSR) / *„Preč od Ríma a smerom k národnej cirkvi... Je nutné cirkev neutralizovať a dostať ju do našich rúk tak, aby slúžila režimu.“ / „Kto nejde s nami, ide proti nám.“* – K. Gottwald

„My budeme musieť odstrániť všetko, čo škrtí umeleckú a vedeckú kreativitu.“ / „V prvých okamihoch členovia prezídia, ktorí boli so mnou v sekretariáte, boli vzatí do ústredného výboru strany pod kontrolou sovietskych síl.“ – A. Dubček počas pražskej jari a po obsadení územia Československa Sovietmi

„Československé hranice nie sú korzo, aby sa tam niekto prechádzal.“ – G. Husák, začiatok normalizácie

„Prirodzenou nevýhodou demokracie je to, že tým ktorí to s ňou myslia poctivo nesmierne zväzuje ruky, zatiaľ čo tým ktorí ju vážne neberú, umožňuje takmer všetko.“ – V. Havel

11) Mezipredmetové prepojenia:

Slovenský jazyk a literatúra – interpretácia textov (historické pramene) + interpretácia úryvkov z doplnkovej literatúry, čitateľská gramotnosť

Geografia – práca s mapou, začlenenie vedomostí o jednotlivých štátoch (prepojenie ich historického vývoja so súčasným postavením vo svete)

Občianska náuka – spoločensko-historické súvislosti, dokumenty o ľudských právach, porovnanie totality a demokracie

Náboženská výchova – prenasledovanie cirkví počas komunistickej totality

Etická výchova – morálny odkaz negatívnych historických skúseností pre budúcnosť

Anglický jazyk/nemecký jazyk – preklad pôvodných citátov alebo starých dokumentov do slovenčiny + možnosť výučby metódou CLIL

Informatika/mediálna výchova – práca s internetom, celkovo IT technikou a informáciami, informačná gramotnosť

Hudobná výchova – počúvanie a analyzovanie piesní z období totalitných režimov

Výtvarná výchova – využitie pri realizácii projektov, pri umeleckom stvárnení histórie

12) Preferované vyučovacie metódy:

Motivačné metódy – vzbudíte záujem u žiakov cez navrhnuté doplnkové učebné materiály a cez plodnú diskusiu. Neučte dejepis len cez holé fakty a roky. Nezabíjajte hodiny diktovaním poznámok. Najväčším umením učiteľa je nielen vzbudiť prvotný záujem o tému, ale ho aj udržať počas celej hodiny. Ak sa to podarí, tak je vysoký predpoklad, že si so záujmom osvojené poznatky žiaci udržia v hlavách veľmi dlho a budú ich schopní transformovať do reálneho využitia. Pracujte s prirodzenou zvedavosťou dospelých ľudí, rozvíjajte v nich túžbu po poznaní. Ako najúčinnšie motivačné metódy sa zvyknú považovať **motivačné rozprávanie** (citové, slovné približovanie toho, o čom sa budú žiaci učiť); **motivačný rozhovor** (učiteľ so žiakmi vedie dialóg, pričom aktivizuje ich poznatky, skúsenosti, rozhovorom prebúdza ich záujem o nové učivo); **motivačná demonštrácia** (učiteľ pomocou ukážky/pomôcky – napr. obraz alebo film, vzbudzuje záujem u žiakov o nové učivo); **moment prekvapenia** (napr. na hodinu, keď sa preberá kultúra a umenie v 20. storočí príde učiteľ v dobovom oblečení) alebo **problém ako motivácia** (na základe problému učiteľ upúta pozornosť žiakov a potom vysvetľuje učivo). Takisto dôležitá je **aktualizácia obsahu učiva** (učiteľ spája učivo s príkladmi zo života) a **pochvala a povzbudenie** ako výchovné metódy. Žiakov treba viesť k tomu, aby boli schopní sebahodnotenia z hľadiska výsledkov svojej práce i hodnotových postojov.

Expozičné metódy – **vyhnite sa monotónnemu prednášaniu učiva bez zapojenia triedy**. Treba vytvoriť atmosféru, v ktorej sa k želaným vedomostiam dopracujete ako tím spolu so žiakmi a za ich aktívnej asistencie. Ak bude občas nutné využitie samostatného rozprávania vo väčšej miere, tak len v prípade, že pôjde o vysvetlenie tak náročnej informácie, akú nie je možné uchopiť bez teoretického základu. Hneď vzápätí to však treba odkomunikovať so žiakmi, aby sa udržala spätná väzba. **Pri vysvetľovaní učiva sa opierajte o doterajšie skúsenosti žiakov a vysvetľuje ho v logickej nadväznosti. Proces výkladu učiva spestrujte využívaním pomôcok, pričom treba dbať na aktivitu žiakov** (žiaci by mali dopĺňať myšlienky a vety učiteľa).

Metódy samostatnej práce - metódami samostatnej práce rozumieme individuálnu prácu žiaka. Druhy samostatnej práce využiteľné na dejepise sú napr. **práca s knihou/učebnicou** (táto metóda rozvíja čitateľskú gramotnosť, schopnosť robiť si poznámky, reprodukovat' text), **štúdium rôznej literatúry** (slovníky, encyklopédie, odborné časopisy), **samostatné štúdium**

s využitím techniky (televízia, rozhlas, počítač). Je nevyhnutné k tomu žiakov viesť, aby vedeli poznatky vhodne absorbovať a využiť ich v správny čas.

Metódy mimovoľného učenia - učiteľ je pre žiaka vzorom pôsobiacim na všetku jeho činnosť. Často si neuvedomujeme, že naše názory, postoje, záujmy, mimiku, intonáciu reči, gestikuláciu, vzťah k práci, prístupovanie k žiakom a pod. žiaci napodobňujú. Z tohto vyplýva, že učiteľ sa musí usilovať a dbať o to, aby bol pre žiakov príkladom. V prípade dejepisu to platí stonásobne.

Fixačné metódy - **opakovanie, upevňovanie a precvičovanie** sú neoddeliteľnou súčasťou vyučovacieho procesu. Nemožno opomenúť známy fakt, že keď sa učivo neopakuje a neupevňuje, dochádza k zabúdaniu. Zabúdanie je ako vieme sprievodným znakom učenia sa. Hneď po prebratí novej učebnej látky je zabúdanie najrýchlejšie. Avšak **proces zabúdania sa dá spomaliť, ak sa učivo opakuje a precvičuje hneď po prebratí učiva, ak intervaly medzi opakovaniami nie sú príliš dlhé** (je chybou ak učiteľ odkladá opakovanie až po prebratí tematického celku), **ak je množstvo učiva pre žiakov primerané, ak žiak učivu porozumel a ak má možnosť aplikovať učivo v rôznych zmenených situáciách**. Taktiež sa sústreďte na zadávanie **zmysluplných domácich úloh**. Nech sú žiaci nútení informácie vyhľadávať, individuálne alebo skupinovo (v prípade projektu) spracovať a urobiť z nich logický výstup hodný začiatočnikov v historickom bádání. Možno si pomôcť úlohami z dejepisných zošitov. Cieľom je, aby sa na ďalšiu hodinu žiaci tešili, aby sa nevedeli dočkať, čo nové sa dozvedia k téme ktorej sa venovali. Dnes je to často postavené na mechanickom bifľovaní poznámok kvôli zbieraniu známok pri skúšaní, čo sa však míňa účinku. Mozog dospievajúcich detí musí byť zamestnaný a nie znechutený. Zamestnáme ho tak, že ho budeme viesť cez zmysluplné zadania ku kritického hodnoteniu faktov a úlohy postavíme tak, aby zanechali v žiakoch dobrý pocit. Len na tomto základe sa môžu žiaci vedomostne i hodnotovo posúvať vpred.

Diagnostické a klasifikačné metódy – využívajte čo najčastejšie **slovné hodnotenie**. **Nie je naším cieľom demotivovať žiakov cez stresujúce ústne odpovede alebo prepadové písomky**. Netreba to s nimi preháňať. Samozrejme chápem, že v súčasnom školskom systéme sa ešte bez tradičných známok nezaobídeme, ale aj také písomné skúšanie môže byť postavené na kvalitne zostavenej písomke, zloženej z rozličných typov úloh (aby bola zabezpečená čo najväčšia objektivita). Takto vytvorená písomka má predpoklad čo najpresnejšie zistiť, ako je na tom konkrétny žiak s úrovňou vedomostí, a dokonca z nej možno vydedukovať, na akej úrovni má vžitie historické vedomie a či ho raz bude schopný využiť v praxi, napr. pri predvídaní spoločenských zvrátov. Súčasťou testov/písomiek by mala byť aj možnosť vyjadrenia sa žiakov k formulácii otázok a forme skúšania, a tiež posúdenie kladných a záporných prvkov, ktoré učiteľ aplikoval do výučby. **Ideálne je nájsť spoločne so žiakmi najlepšiu cestu, ako sa dopracovať k výborným výsledkom cez vzájomnú spoluprácu!**

Závěrečné vyjadrenie didaktikov:

„Tri hodiny dejepisu v 9. ročníku sa **nemajú venovať len preberaniu dejín 20.storočia do chronologickej šírky politických dejín na povrchu, ale majú umožniť učiteľom, aby spolu so žiakmi hľadali jav, proces/prechod z tejto šírky do hĺbky** a venovali mu pozornosť, napríklad v **projektovej výučbe**. Súčasne, aby učitelia kládli otázky typu: Čo by vás žiaci zaujímalo? Čo by si radi vedeli, aby ste sa niečomu porozumeli viac do hĺbky? V praxi sa to odrazí v takej podobe, že napríklad nebudeme preberať tematický celok prvá svetová vojna len z aspektu politických dejín do šírky, ale z tejto šírky si vyberieme život vojakov v zákopoch a prejdeme to viac do hĺbky. V prípade projektovej výučby sa teda zameriame na to ako tam žili, čo cítili, prežívali, čo písali z tohto pekla zákopov, ako to tam vlastne fungovalo! Pravdepodobne to bude žiakov zaujímať viac ako holý popis udalostí. **Stará didaktická zásada "do šírky a do hĺbky" umožňuje učiteľovi dejepisu objasňovať nielen ako to bolo v minulosti, ale najmä ako to fungovalo.** Vychádzajúc z pedagogickej praxe, ako to bolo zvyčajne žiaci zabudnú, ale ako to fungovalo, to si podržia dlhšie!

Učitelia by **nemali extenzívne rozširovať danú chronologickú šírku vymedzenú obsahovým štandardom, ale skôr ju využívať intenzívne, vyberať z nej pre žiakov zaujímavé historické udalosti, javy, procesy v postupe "do hĺbky", v zmysle ako niečo fungovalo v minulosti. Kritériom ich výberu je aspekt prítomnosti, lebo práve z potrieb prítomnosti si pripomíname minulosť.** Konkrétnym príkladom je fenomén alebo téma: Masové pohyby ľudí v 20. storočí, ktorá sa dá realizovať prostredníctvom projektovej výučby. Tieto masové pohyby sú prekryté politickými dejinami druhej svetovej vojny. Dôvod, prečo ich treba učiť tematicky, teda viac do hĺbky, tkvie v masových pohyboch obyvateľstva v našej prítomnosti. Súčasne je to praktická ukážka intenzívneho prístupu v práci s danou chronologickou šírkou.

Na mieste je tiež otázka adresovaná žiakom, čo by vás najviac zaujímalo z dejín 20. storočia? **Ako 20. storočie poznačilo náš región v ktorom žijeme? Aké stopy nám zanechalo? Pod'me po nich pátrať! Ide o pátranie v minulosti a nachádzanie v nej poznanie pre budúcnosť.** V jednej hodine navyše sa dajú priblížiť každodenné, sociálne, kultúrne dejiny, vynálezy 20. storočia, atď. Je to len o tom, ako k tomu pristúpia učitelia, lebo nápadov je dostatok. Stačí si vybrať najvhodnejšiu didakticko-metodickú cestu pre konkrétnu triedu. Vyzývame, poďme spolu skúmať, ako človeka a spoločnosť zmenil napríklad vynález rozhlasu a pod. a urobme históriu živou a atraktívnou.“